

Edebiyat bahçesinden bir meyve...

Keykâvus
KABUSNÂME'DEN
SEÇMELER

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
<i>Keykâvus ve Kabusnâme (1021-1089)</i>	11
İyilik Yap Denize At	17
Cahilin Övgüsü	21
Râzî ile Deli	22
Büzürçmihr ile Elçi	23
Yalana Benzer Gerçek	24
Sözden Söze Fark Var	27
Bilmediğime Yemek Vermiyorlar	28
İbret Levhası	29
Nuşirevan'dan Nasihatler	29
Terzi Testiye Düştü	32
Sana da Verecekler	33
Her Şey Zamanında	33
Ev Sahibinin Hatası	34
Hani Benim Diş Kirası?	35
Halife ile Suçlu	38
Kumandanın Aklı	39

Hırsızın Böylesi.....	40
Karga Gözlü At.....	42
Eğitimin Önemi.....	43
Zanaat Deyip Geçme.....	45
Sokrat'ın Vasiyeti.....	46
Düşman Düşmandır.....	47
Doğru Söze Ne Denir?.....	48
İskender'in Vasiyeti.....	50
Hazret-i Muaviye (r.a.) ile Suçlu.....	51
Şahitlik Eden Ağaç.....	52
İki Tüccar.....	57
Süte Katılan Su.....	59
Etme Bulma Dünyası.....	60
Ecel Gelmediyse.....	61
Halife ile Gazneli Mahmud.....	62
Kâtibin Zekâsı.....	64
Geçmiş Olsun Ziyareti.....	69
Vezirin Aklı.....	71
Vezirin Derdi.....	72
Söz Namustur.....	73
Sakala Bakıp da Aldanma.....	75
Sultanın Sözü.....	76
Sultan Mesud ile Yaşlı Kadın.....	78
İyi Huylu Vezir.....	79
Neyin Padişahı?.....	81
Ne Yapmalı?.....	82
En Güvenli Kale.....	83

ÖNSÖZ

Tarih boyunca devlet adamlarının devleti nasıl yönetmesi gerektiği hususunda çeşitli kitaplar yazılmıştır. Devlet yönetmek, ahlak ve adalet gibi iki önemli kelimeye dayalı olduğu için, müellifler, devlet adamlarını ikaz etmek ya da onlara tavsiye vermek yolunu seçmişlerdir. Bu maksatla nasihatname tarzında eserler yazılmış, bu tür etrafında önemli bir gelenek meydana gelmiştir. Ziyârlı hanedanı mensuplarından Unsurulmaâîlî Keykâvus'un, oğlu Gîlan Şah için kaleme aldığı *Kabusnâme* de bu tür eserler arasındadır.

Kabusnâme, iyi ve adaletli bir devlet adamının nasıl olması gerektiğini anlatırken, genellikle temsilî hikâyelere müracaat eder. Eserdeki konular, yer yer âyet-i

kerîme ve hadîs-i şerîf ile ziynetlendirilmiştir. Keykâvus, oğlunun kendisinden sonra iyi bir idareci olmasını gaye edinmiş, bu sebeple konu ve hikâye seçiminde oldukça titiz davranmıştır. Hikâyelerde, birçok tarihi isim zikretmiş, böylece anlatımı tesirli kılmaya çalışmıştır. Bu geniş isim yelpazesi içinde tanıdık simalar vardır. Abbasi halifeleri Harun Reşid, Mutasım ve Mütevekkil, Gazneliler Devleti'nin meşhur sultanları Gazneli Mahmud ve Sultan Mesud, Selçuklu sultanı Sencer, Gazneliler Devleti vezirlerinden Hasan Meymendî, Sasani hükümdarı Nuşirevan ve veziri Büzürcmihr, Büveyhoğulları sultanlarından Fahruddevle ve Ziyârlı hanedanından Şemsülmaâlî gibi isimler, Keykâvus'un ibretlik hikâyeleri için seçtiği devlet adamlarından bazılarıdır.

Kabusnâme'de duyarlı bir babanın, oğluna doğruluk ve dürüstlük aşılama çabası hemen hissedilir. Müellif, oğluna nasihat edeceği konu başlığına giriş yaparken, "Ey oğul! Bil ki..." şeklinde kalıp bir ifade biçimi kullanır. Öncelikle ele aldığı konuyla ilgili görüşlerini aktarıp, daha sonra temsili hikâyelerle fikirlerini destekleme yoluna gider. Her konunun başında ve sonunda, derin bir tecrübe ve gözleme dayanan fikirler vardır. Anlattığı konuyu hikâyeyle bitirmek yerine, konu

arasında hikâye anlatma yoluna gitmiş, böylelikle dikkat çekici bir kompozisyon ortaya koymuştur.

Hikâyeleri çevirirken ana metin olarak şu neşir esas alınmıştır: Emin Abdülme-cîd Bedevî, *Kitâb-ı Nasîhatname: Kabus-nâme*, Kitâbfürûşî-i İbn Sînâ, Tahran, 1956.

Eserdeki hikâyeler tarafımızca Farsça aslına sadık kalınarak aktarılmış, okuyucunun kolayca anlaması için yer yer tasarruflarda bulunulmuştur. Kitabın giriş kısmında Keykâvus ve *Kabusnâme* hakkında özet mahiyetinde bilgi verilmiştir.

Kabusnâme'den seçmeler yaparak hazırladığımız *Sultanın Öğütleri* adlı eser, hem iyi bir devlet adamı hem de iyi bir insan olma kitabıdır. Eser, geçmişteki ve dönemindeki hadiseleri anlatarak, gelecekte yapılacak yanlışların önüne geçmeyi amaçlamaktadır. Keykâvus'un oğluna verdiği asırları aşan nasihatleri ihtiva eden *Kabusnâme*, günümüz insanı için geçerliliğini hâlâ korumaktadır.

Eserdeki hikâyeleri okurken makam ve mevkiden önce gelen şeyin insanlık olduğu bir kez daha karşımıza çıkmaktadır.

Prof. Dr. Ozan YILMAZ

KEYKÂVUS VE KABUSNAME (1021-1089)

Unsurulmaâli lakabıyla bilinen, Keykâvus bin İskender bin Kâbus bin Veşmgîr bin Ziyâr, Deylemistân, Rey, Taberistan ve Gürgân eyaletlerinde hüküm sürmüş Ziyârililer hanedanına mensuptur. Sultan Birinci Mesud'un kızıyla evlenerek Gaznelilerle akraba olduktan sonra, sekiz yıl boyunca Sultan Mevdûd'un sarayında onun başdanışmanlığını yapmıştır. Onunla birlikte Hindistan seferlerine katılmış, Şeddâdîler hanedanından Ebulesvâr Şâvûr ile birlikte de Anadolu seferlerinde bulunmuştur. 1049 yılında Sultan Mevdûd'un vefatı üzerine Ziyâri tahtına oturmuş, Selçuklu sultanları Tuğrul Bey ve Sultan Alparslan'a bağlılık bildirerek

emirliğini sürdürmüştür. Oğlu Gılan Şâh'a nasihat vermek için kaleme aldığı *Kabusnâme* adlı eserini yazdıktan yaklaşık yedi yıl sonra vefat etmiştir. Eseri yazdığında 63 yaşında olduğu bilinmektedir.

Kabusnâme bir tür hayat bilgisi kitabıdır. Kitap, Moğol istilasından önce İslâm devletlerinin durumunu bilmek isteyenler için önemli bir kaynaktır. Esere *Kabusnâme* denmesinin sebebi, eserden hikâye nakleden diğer müelliflerin, eseri *Kabusnâme* ismiyle anmalarından ileri gelir. Eser bundan başka *Pendname*, *Nasihatname* ve *Enderzname* isimleriyle de anılır. Keykâvus, konuların daha akılda kalıcı olması için temsili hikâyeler kullanmıştır. Eserde, nüshalara göre değişmekle birlikte, yaklaşık 55 hikâye mevcuttur. *Kabusnâme*, Nizâmülmülk'ün *Siyasetname* adlı eseriyle aynı asırda kaleme alınmıştır.

Eser, bir mukaddime ve kırk dört bölümden meydana gelir. Eserin bölümlerini oluşturan başlıklar sırasıyla şöyledir: Allahü Teâlâ'nın varlığı ve birliği, peygamberlerin yaratılış ve peygamberlikleri, Allahü Teâlâ'nın verdiği nimetlere şükretme, gücü yettikçe yapılan ibadetin fazileti, ana ve baba hakkını gözetme, beceri ve hüner biriktirmenin para biriktirmekten daha iyi olması, sözü iyi ve kötü söyleme,

Nuşirevan'ın nasihatleri, yaşlılık ve gençlik, yemek yeme âdabı, içecek içme âdabı, misafir ağırlama ve misafir olma âdabı, mizah âdabı, aşk bahsi, şehveti dizginleme, banyo yapma âdabı, uyumak ve dinlenme, avlanma, çevgân oyunu, düşmanlarla mücadele, mal biriktirme, emanete göz kulak olma, hizmetçi ve cariye alımı, ev ve arsa satın alma, at satın alma, evlenme, çocuk yetiştirme, dostluk ve dost edinme, düşmandan sakınma, affetme ve cezalandırma, ilim peşinde koşmak, fakihlik ve kadılık, ticaret âdabı, tıp ilmi, yıldız ve astronomi ilmi, şâirlik âdabı, musiki âdabı, padişahlara hizmet etme, nedimlik âdabı, kâtiplik ve yazı yazma âdabı, vezirlik âdabı, kumandanlık âdabı, padişahlık usûl ve erkânı, çiftçilik ve sanatkârlık âdabı, tasavvuf ve fütüvvet ehlinin âdabı (iyi ahlaklı ve mert olmaya) hakkındadır.

Kabusnâme, Türk edebiyatında çeşitli tercümelere konu olmuştur. Bunlar arasında Sultan İkinci Murad devrinde Mercimek Ahmed'in hazırladığı *Kabusnâme Tercümesi* ve Bedr-i Dilşâd'ın *Murâdnâme*'si en meşhurlarıdır. Ayrıca XVIII. asır başlarında Nazmizâde Murtazâ Efendi'nin yaptığı çeviri de kayda değer bir eserdir.

Sultanın Öğütleri

Kabusnâme'den Seçmeler

...

İYİLİK YAP DENİZE AT

Abbasi halifesi Mütevekkil'in Bağdat'ta halifelik yaptığı zamanlardı. Kendisinin Fetih adlı bir kölesi vardı. Fetih, bir hayli hünerli olmasının yanı sıra, edepli ve iyi huylu bir köleydi. Kendisini çok seven Halife Mütevekkil, onu evlat edinmişti.

Günün birinde Fetih, yüzme öğrenmek istedi. Yüzme hocaları, ona nasıl yüzmesi gerektiğini güzelce öğrettiler. Yüzmeyi öğrendikten sonra Dicle Nehri'nde yüzmeye başladı. Yüzmede çok cesur değildi. Yine de çocukların âdeti olduğu üzere:

- Ben yüzme öğrendim. Artık yanımda kimse olmadan derinlere açılabilirim, demeye başlamıştı.

Böylece sessiz sedasız uzaklara açıldı. Birden kuvvetli bir akıntıyla karşılaştı. Akıntı, Fetih'i kendisine doğru çekmeye başladı. Fetih, akıntıyla baş edemeyeceğini anlayınca kendisini suyun üzerine bıraktı. Su üstünde

gidiyordu ama akıntının tesiriyle bir süre sonra kıydan bakanların göremeyeceği kadar uzaklara sürüklendi.

Irmak kenarında dalgaların açtığı delikler vardı. Ansızın su, Fetih'i o deliklerden birine sürükledi. Deliklerden kurtulmak için epeyce uğraştı ama nafi-le. Orada çaresizce beklemek zorundaydı.

Kendi kendine *"Ya Rabbi! Bunun hikmeti nedir?"* diye düşünmüyor da değildi. Böylece yedi gün boyunca o delikten çıkamadı.

Fetih'in kaybolduğu haberinin duyulması gecikmedi. Adamları, ilk önce Halife Mütevekkil'e Fetih'in boğulduğu haberini verdiler. Halife Mütevekkil tah-tından aşağı indi, bağdaş kurup yere oturdu. Yüzme hocalarını yanına çağırıp:

- Her kim Fetih'i ölü ya da diri bana getirirse o kimseye beş yüz bin altın vereceğim, dedi.

Arkasından Fetih'i ölü ya da diri görmedikten sonra yemek yemeyeceğine dair büyük bir yemin etti.

Yüzücüler, Dicle Nehri'nin yolunu tuttu. Fetih'ten bir iz bulabilmek umuduyla uzun süre yüzdüler. Ansızın yüzücülerden biri, Fetih'in olduğu deliğe ulaştı. Fetih'i gördü. Mutluluktan havaya uçtu.

- Gidip bir ip getireyim, dedi.

Sonra da Halife Mütevekkil'in huzuruna çıkıp:

- Ey müminlerin emiri! Eğer Fetih'i canlı getirirsem bana ne verirsin? diye sordu.

Halife, söz verdiği gibi beş yüz bin altın vereceğini söyledi. Yüzücü:

- Onu buldum. Sana canlı getireceğim, deyip huzurdan ayrıldı.

Bir ip götürdüler ve Fetih'i içinde kaldığı delikten çıkarıp sağ salım bir şekilde Halife Mütevekkil'in huzuruna getirdiler.

Halife Mütevekkil, yüzücüye vaat ettiği mükâfatı verdi. Sonra vezirine dönerek:

- Hazineye git, orada ne varsa yarısını fakirlere dağıt, dedi.

Sonra da şöyle devam etti:

- Yedi gündür aç olan şu evladıma yemek getirin.

Fetih:

- Ey müminlerin emiri! Ben tokum, diyerek yemek teklifini geri çevirdi.

Şaşırان Halife Mütevekkil, bu duruma bir mana veremedi. Hayretini gizleyemeyerek:

- Suyla mı doydun yoksa? diye sordu.

Fetih şu cevabı verdi:

- Bu yedi gün boyunca her gün bir tabak içinde önüme on parça ekmek konuyordu. Ben gayret edip o tabaktan iki üç parça ekmek alıyordum. Bu sayede hayatta kalmayı başardım. Her ekmeğin üstünde ise şöyle bir yazı vardı: *"Muhammed bin el-Hasan el-Eskâf"*.

Halife Mütevekkil tellallar çağrıtılmasını buyurdu. Dicle Nehri'ne ekmek atan o adam kimse, halifenin ona iyilik yapacağını duyurulmasını emretti.

Ertesi gün bir adam:

- Aradığınız falanca adam benim, diyerek çıkageldi.

Halife Mütevekkil:

- Delilin var mı? diye sordu.

Adam:

- Var, cevabını verdi.

Sonra kendisini tanıtmak için anlatmaya başladı:

- Her ekmek parçasının üzerinde benim ismim yazılıdır. İsmim de Muhammed bin el-Hasan el-Eskâf'tır.

Orada bulunanlar:

- Evet, aynen bu isim yazılı, diyerek tasdik ettiler.

Halife Mütevekkil:

- Ne zamandan beri Dicle Nehri'ne ekmek atmakta-
tasın? diye sordu.

Adam:

- Bir yıldır, cevabını verdi.

Halife Mütevekkil:

- Peki bunu yapmaktaki maksadın nedir? diye sordu.

Adam şu cevabı verdi:

- İyilik yap denize at, bir gün faydasını görürsün,
diye bir atasözü işitmiştim. Bu sözün düsturunca ha-
reket ettim.

Halife Mütevekkil:

- O halde yaptığın iyiliğin semeresini alma vaktin geldi, diyerek adama Bağdat şehrindeki on köyü bağışladı.

Böylece adam, kendi köylerinin başına gitti ve halife Kâim Biemrillâh zamanına dek epeyce rahat bir hayat sürdü. Ben hacca gittim. Allahü Teâlâ, bana kendi evini ziyaret etmeyi nasip eyledi. O adamın torunlarını Bağdat'ta gördüm. Bu hikâyeyi de oranın yaşlılarından işittim.

Gücün yettiğinde iyilik yap! Kendini insanlara iyilik yaparak göster. İyilik yaptıktan sonra iyiliğin aksine de hareket etme! İyi ya da kötü ne yaparsan karşılığını bu dünyada da görürsün. İyilik fidanının meyvesinden yemek istiyorsan, iyilik tohumu ekmelisin.

...

CAHİLİN ÖVGÜSÜ

Rivayet ederler ki bir gün Eflatun, yaşadığı şehrin ileri gelenleriyle oturmuş sohbet ediyordu. Ansızın bir adam çıkageldi ve Eflatun'un yanına oturdu. Eflatun'la her mevzudan konuşmaya başladı. Laf arasında dedi ki:

- Ey bilge insan! Bir adam gördüm. Sürekli senden bahsediyor, senin hakkında övgü dolu sözler söylüyordu. Diyordu ki: *"Eflatun pek büyük bir adamdır. Asla onun gibi birisi gelmemiş ve gelmeyecektir."* Ben de onun selamını sana getireyim istedim.